

Tarinoita ammatinvalinnasta aikuisena

Suomen Oppisopimusosaajat ry:n syysseminaari

4.11.2022

Helena Taskinen

Tutkimus keski-iässä lähihoitajakoulutukseen hakeneiden ura- ja ammatinvalintaprosesseista

- Ammatillisena opettajana mukana lähihoitajakoulutukseen hakijoiden valinnoissa. Arvioinnin kohteena motivaatio, suuntautuminen ja sitoutuminen
- Tarinoiden rikkaus ja monipuolisuus loputtoman ihmetyksen aihe:
 - Mistä syntyy idea ja ajatus hakea ammatilliseen koulutukseen keski-ikäisenä ja miten päätös rakentuu hakijan elämäntarinassa?
 - Mitä koulutushakupäätös ja ammatinvalinta aikuisuudessa merkitsevät hakijalle itselleen?
- Esitys pohjautuu kesken olevaan väitöskirjaan, jota teen Jyväskylän yliopiston Ohjausalan koulutusyksikössä ammatillisen opettajan työni ohella

**Kumpi näistä vastaa mielikuvaasi urasta:
a) vakaa ja itsestään eteenpäin vievä
liukuporras vai
b) Tylypahkan portaat, jotka vievät välillä
eteen- ja välillä taaksepäin, etkä koskaan ole
varma, mihin portaat johtavat?**

Tutkimuksen taustaa

- Työurat eivät ole lineaarisia eivätkä vakaita, vaan sisältävät useita ennustamattomia uramuutoksia ja -siirtymiä (Savickas 2005; Savickas ym. 2009)
- Uraa suunnitellaan ja rakennetaan koko elämän ajan: toisaalta teemme aktiivisesti uravalintoja; toisaalta jokin yllättävä tapahtuma, sosiaaliset suhteet tai vaikkapa yhteiskunnallinen tilanne sysää meitä uramuutokseen
- Aikuisuuden uramuutoksiin ja -valintoihin on kiinnitetty vielä melko vähän huomiota, vaikka useat haaveilevat uudesta alasta ja moni vaihtaa ammattia aikuisena

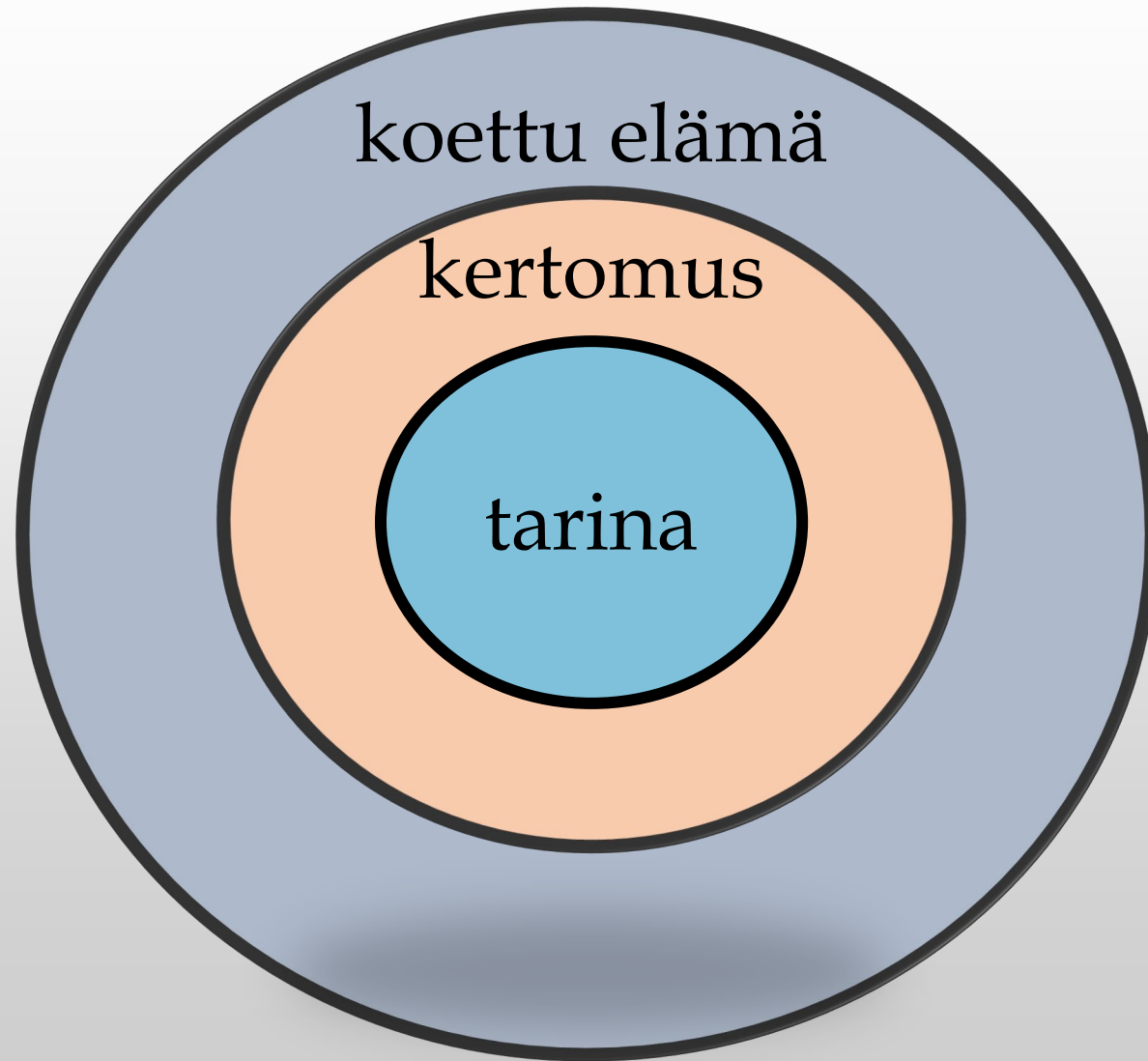
Mitä ajattelen urasta ja identiteetistä?

- **Elämänura**, joka sisältää monenlaista tekemistä (kuten palkka- ja vapaaehtoistyötä, hoivatyötä, työttömyyttä, vanhempainvapaata, yrittäjyyttä, omavaraistaloutta) (ks. Savickas et al. 2009)
- **Yksilöllinen käsikirjoitus**, jota kirjoitamme suunnitelmallisesti ja ennakoiden, mutta myös jälkeinpäin reflektoiden tapahtumia ja ratkaisuja elämässämme
- **Sisäinen ura** (Baruch 2004): henkilökohtainen käsitys omasta urasta, sen etenemisestä, uratavoitteista ja -toiveista ja siirtymistä
- **Identiteetti** on kerronnallinen: etsimme itsestä samana pysyvää, yhtenäisyyttä, tarkoitusta ja merkitystä, mutta myös tunnistamme muuttuvaa
 - **Urasuunnittelu** on toisaalta elämänsuunnittelua, jota ohjaa yksilön eettiseen pohdintaan ja päätökseen perustuvat avainvalinnat (key goods) (Savickas yml.2009); toisaalta ura rakentuu systeemien (kuten yksilö, muut ihmiset, rakenteet, kulttuuri ja ympäristö) välisessä vuorovaikutuksessa

Tutkimuksen toteutus

- **Konteksti:** ammatillinen koulutus, sosiaali- ja terveysala
- **Osallistujat:** 14 vapaaehtoista lähihoitajakoulutuksen vuosina 2018 ja 2019 aloittanutta keski-ikäistä opiskelijaa
- **Kerronnallinen haastatteluaineisto:** refleksiivinen kerronta, hakijoiden kokema ja tulkitsema urateemainen elämäntarina
- **Analysoinnin kohteena:**
 - kertomusten sisältö, muodon analyysi tukena
 - kertomukset kokonaisuutena, kategorioiden analyysi tukena
 - koulutushakupäätöksen rakentuminen: tapahtumat ja kokemukset, kiinnostuksen kohteet, tavoitteet ja suunnitelmat, ajatukset ja tunteet, arviointi ja reflektointi
 - koulutushakupäätöksen elämänkerrallinen merkityksellistämisprosessi

Koettu elämä – kertomus - tarina

Tarinityypit

- Ryhmittelyä tarinityyppeihin ohjasi kertojan koulutushaulla ja lähihoitaja-ammatinvalinnalle antama tulkinta sen elämäkerrallisesta merkityksestä
- Jokainen yksilöllinen tarina sisältyy vain yhteen tarinityyppiin
- Kiinnitin ryhmittelyssä huomiota:
 - elämänkulun ajankohta ja päätöksenteon kesto
 - tavoitteet
 - koulutushaun ja lähihoitaja-ammatinvalinnan merkitys kertojalle
 - omakohtainen arviointi vs. ulkoa tuleva määräys, paine tai ohjaus
 - ammatinvalinnan ja ammatillisen identiteetin selkeys

Tarinityyppi	Tarinat
Aito minuus	Henkinen työvoitto Vapaaksi Hyvän arjen puolesta
Merkityksellinen työ	Ihmisen hyvinvointi Asiakaspalvelu Auttamistyö Konkreettista hyvää
Pätevyys	Elämän vakauttaminen Oma visio
Jotain tehtävä	Yllättävä valinta Ulospääsy haastavasta työstä ja työpaikasta Käytännön sanelema Rauhallinen oma elämä
Ura perintönä	Veren perintö

Tarinatyyppe	Elämäkulun ajankohta	Koulutushaun ja ammatinvalinnan merkitys
Aito minuus	Ammatinvalinta kiinnitetään lapsuuteen ja nuoruuteen	Minuudelle ja identiteetille uskollinen ammatillinen suuntautuminen ja sitoutuminen
Merkityksellinen työ	Koulutushakupäätöksen rakentuminen aikuisuudessa kriisin seurauksena	Halu tehdä työtä, jolla on merkitystä
Pätevyys	Aikuisuudessa kehittynyt työhön ja oman elämän hallintaan liittyvä haaste	Muodollinen pätevyys mahdollistaa omien tavoitteiden saavuttamisen
Jotain tehtävä	Aikuisuudessa kehittynyt työhön / työttömyyteen liittyvä ongelmatilanne	Selviytyminen haastavassa elämäntilanteessa, mahdollisuus saada työtä
Ura perintönä	Ammatinvalinta omaksuttu lapsuudenperheessä	Vanhemman malli

Aito Minuus

- Ammatinvalinta kiinnittyy kertojan minuuteen ja identiteettiin: kertoja tunnistaa lapsuudessa ilmenneen tarpeen hoitaa ja auttaa apua tarvitsevia. Tarinoissa korostuu hoivavietti
- Nuoruuden ammatinvalintaan liittyi haasteita: läheiset ohjasivat toiselle uralle, traumakokemus tai oman identiteetin etsintä ohjasi väärälle alalle
- Kriisin seurauksena ammatillisen identiteetin reflektointi (kiinnostuksen kohteet, toiveet, tarpeet ja arvot) ja **minuudelle uskollinen ammatillinen suuntautuminen ja sitoutuminen**
- Tarinan kertominen merkityksellinen ja tunteellinen kokemus: Haastattelutilanteessa kertoja itkee / liikuttuu

Aito minuus

”Mä luulen, että se on ollu mulla jo silloin, se on **ollu koko ajan siellä taustalla**. Mutta mä oon koko ajan väkiste painanu sitä alas. Et mä oon niinkö. Mä luulen, että nyt mä pääsen toteuttamaan sitä. Mulla on semmonen, vähä niinku semmonen tunne, että nyt mä pääsen vapaaks. Tiekkö semmonen tunne. Mä en osaa selittää, mutta se on. Et se on ollu mulla aina.”

Vapaaksi

Merkityksellinen työ

- Aikaisemmissa työtehtävissä työn merkitys kertojalla hukassa. Kertoja kokee, että työ on vailla tarkoitusta. Materiaalisen vaurauden tavoitteluun sisältyy tyytymättömyyden ja tyhjyyden kokemus
- Tarinoihin liittyy kriisi, esim. läheisen päihdeongelma
- Kriisin seurauksena työn merkityksellisyyden arviointi ja uusi ammatillinen suuntautuminen ja sitoutuminen, **halu tehdä työtä jolla on merkitystä**
- Tarinoissa korostuu auttamistyön merkitys: tarinoissa keskeistä pohdinta auttamistyön arvoista, kiinnostuksesta ja tarpeesta auttaa apua tarvitsevia

Merkityksellinen työ

”tuli se, että niinkun, että tässä ei oo niinku, **minun työssä ni ei oo oikeestaa mitää järkee.** Että tähän on tämmöstä laatikkojen siirtelyä. Et **ei tää oo tärkeitä.** [] Mä haluan niinku jotain niinku **ihmisläheistä työtä.** [] Niinku tavallaa ne **arvot meni jotenki,** että [] niinku tavallaa se **ihmisten hyvinvointi.** Ja siis sellanen on niinkun ihan tosi paljon tärkeempää”
Ihmisen hyvinvointi

Pätevyys

- Koulutuksella välineellistä arvoa: tutkinnon suorittaminen antaa **muodollisen pätevyuden, joka mahdollistaa kertojalle omien tavoitteiden saavuttamisen**
- Kertoja pohtii tarinassaan erilaisia vaihtoehtoja ja lähihoitajakoulutus on yksi vaihtoehtoista. Kertoja arvioi lähihoitajatutkinnon suorittamiseen liittyviä etuja ja hyötyjä, mutta myös haasteita
- Tarinoissa korostuu osaamisidentiteetti: koulutushakupäätös on rationaalinen valinta, joka vahvistaa osaamista kertojan koulutus- ja työuralla

Pätevyys

”ois kiva että ois, kato ois kiva [naurahtaa] ja **hyödyllinen ja näi**, että ois sitte joku ihan **virallinenkin ammatti** tältä alalta, että mä voin tavallaan tehdä, että mulla ois vähän niinkö **enemmän natsoja** tehdä sitä [yritys] **hommaa.**”
Oma visio

Jotain tehtävä

- Kertojalla on vaihtoehdot vähissä, ”seinä edessä”.
- Kertoja tekee hakupäätöksen ilman harkintaa, epäolennaisilla perusteilla tai ohjattuna
- Ydinmerkitys liittyy **selviytymiseen haastavassa elämäntilanteessa**. Kiinnostus koulutushakuun ja alan valintaan perustuu **mahdollisuuteen saada työtä**
- Yksi kertojista kuvaa tukalaa tilannetta työpaikalla, muilla joko työttömyys tai työttömyysuhka edellyttää toimenpiteitä

Jotain tehtävä

"No se tuli vähän niinku puskesta. Alussa se oli vähän semmonen viiminen oljenkorsi, et jotain on löydettävä."

Yllättävä valinta

Ura perintönä

- Kertoja on varma uravalinnastaan ja kuvaa ammatinvalintaa ”veren perintönä”.
- Kertoja ei reflektoi tai pohdi ammatillista identiteettiään, kuten kiinnostustaan alalle tai arvojaan. Ammatinvalinta perustellaan sillä, että on **saanut mallin vanhemmalta**.
- Työllistyminen sekä koulutusajan edut ja hyödyt (esim. ruokaetus) koetaan tärkeiksi

Ura perintönä

"Hyvin tällöinen hoitajapainotteinen
tää mun perhe.

No, hmm, se oli ehkä veren perintö."

Veren perintö

Urapolkujen moninaisuuden tunnistaminen ja hyväksyminen

- Aito minuus
- Merkityksellinen työ
- Pätevyys
- Jotain tehtävä
- Ura perintönä

Oppisopimusopiskelijan ohjaustarpeiden tunnistaminen ja hyväksyminen

- Ammatillisen kasvun vaihe?
- Omien näkemysten, kiinnostuksen kohteiden, tavoitteiden ja arvojen tunnistaminen?
- Motivaation lähde: ulkoinen vs. sisäinen?
- Toimijuus?
- Realistinen kuva työelämästä?
- Identiteetti: ammatillinen identiteetti, osaamidentiteetti, uraidentiteetti
- Sitoutuminen opiskeluun ja työhön?

Alaa vaihtava aikuinen tarvitsee ohjausta ja tukea ammatilliselle kasvulleen ja identiteettityölleen, mikä edellyttää ohjaustyötä tekeviltä työpaikkaohjaajilta herkkyyttä tunnistaa opiskelijan ammatillisen kasvun prosesseja sekä yksilöllisiä tarpeita ja arvoja.

Urapolkujen moninaisuuden tunnistavalla ja hyväksyvällä ohjauksella vahvistetaan yksilön hyvinvointia, mutta myös organisaation menestystä ja uusiutumiskykyä työelämän murroksissa.

(Hanhimäki, Vähäsantanen & Rantanen 2021)

Lähteitä

- Baruch, Y. 2004. Managing careers: theory and practice. Harlow: FT Prentice Hall.
- Hanhimäki, E., Vähäsantanen, K. & Rantanen, J. 2021. Toimijuuden ja identiteetin yksilölliset ja sosiaaliset painotukset korkeakoulutettujen urapoluilla. Aikuiskasvatus 4/2021.
- Lachman, M.E. 2004. Development in midlife. Annual Review of Psychology 55, 305-331.
- Perrig-Chiello, P. & Perren, S. 2005. Impact of past transitions on well-being in middle age. Teoksessa S.L.Willis, M.Martin, L.Pulkkinen, T. Feldt & K. Kokko. Middle adulthood: a lifespan perspective. Thousand Oaks: Sage Publications, 143-178.
- Savickas, M.L. 2005. The theory and practice of career construction. Teoksessa S.D.Brown & L.D.Lent (toim.) Career Development and counseling. Putting theory and research to work. New Jersey: Wiley, 42-70.
- Savickas, M.L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J-P., Duarte, M.E., Guichard, J., Soresi, S., Van Esbroeck, R. & Van Vianen, A.E. 2009. Life designing: A Paradigm for career construction in the 21st century. Journal of Vocational Behavior 75 (3), 239-250.